

KANSEN BENUTTEN IN EEN RIJKE LEEROMGEVING

WILMA VAN ESCH

Onderwijs aan jonge kinderen biedt een geweldige kans om de energie en capaciteiten van jonge kinderen te bevrijden en een brede, harmonieuze ontwikkeling op alle gebieden te bevorderen. Toch worden scholen en lokalen zelden vanuit pedagogische gedachten ontworpen en ingericht. Slechte concentratie van kinderen wordt gemakkelijk psychologisch verklaard, terwijl de wijze waarop de ruimte en inrichting betrokkenheid bevorderen of belemmeren ook van grote invloed kan zijn. Daarom in dit artikel aandacht voor de pedagogiek en de mogelijkheden van de leeromgeving.

Een rijke, uitdagende leeromgeving

De rust, concentratie, vrolijkheid en betrokkenheid die voelbaar aanwezig zijn in sommige onderbouwgroepen maken indruk als je er binnen komt. Wat maakt dat je je in een kleutergroep direct goed voelt en aan de slag wilt gaan?

Een goed ingerichte ruimte vraagt om zorgvuldig nadenken over welke ervaringen en mogelijkheden je de kinderen in de ruimtes en materialen wilt bieden. Vanuit een prettige sfeer en een ruimte die vertrouwd en leefbaar voelt, kunnen we volop mogelijkheden bieden om geïnspireerd te raken, contact te maken, kennis op te

bouwen en alle zintuigen weloverwogen, maar tegelijkertijd spannend te prikkelen.

Bekijk je lokaal en de ruimtes eens door de ogen van een kind. Wat zie je? Wat valt je op? Waar voel je je goed bij, waar niet? Waar wil je direct spelen? Waar niet?

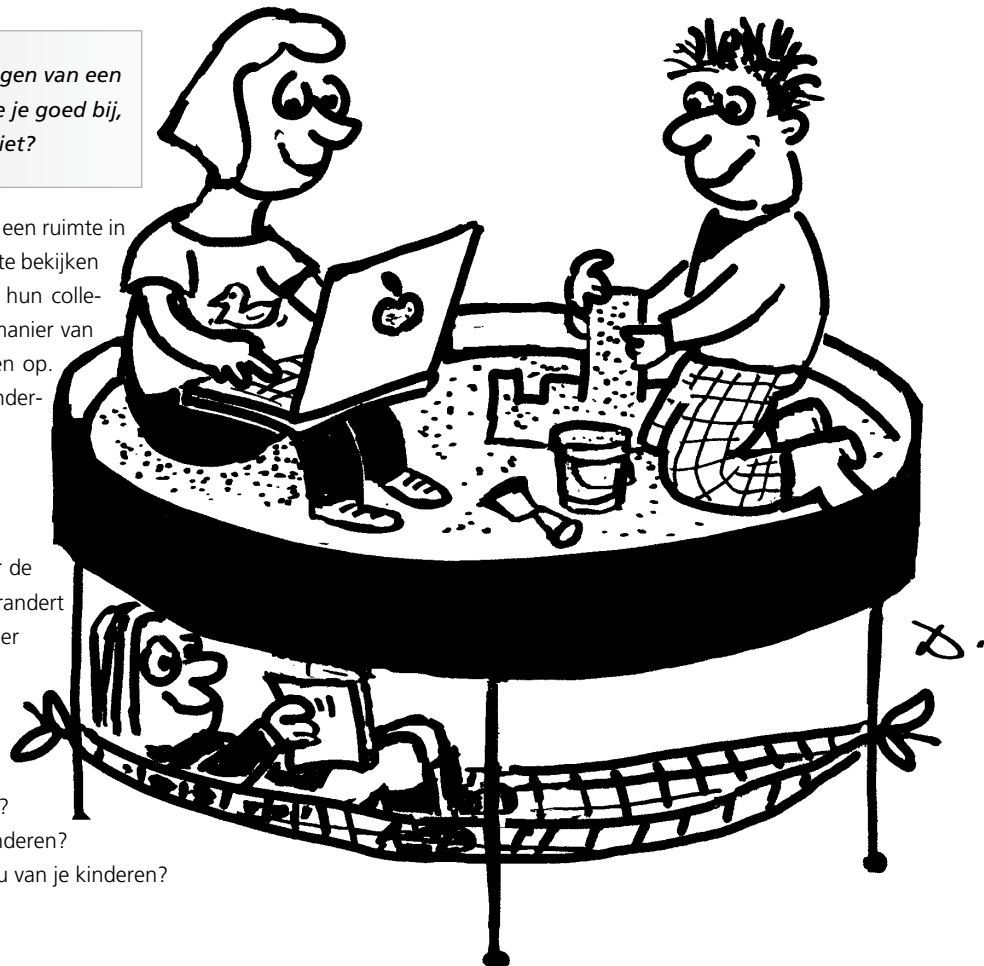
Op studiedagen vraag ik groepsleiders regelmatig een ruimte in te lopen, door hun knieën te zakken en de ruimte te bekijken door de ogen van een kind. Of: de ruimtes van hun collega's bekijken door de ogen van een kind. Deze manier van kijken, geeft een ander beeld, roept volop vragen op. Het geeft letterlijk een ander perspectief, dit onderzoek.

Criteria voor een rijke, uitdagende omgeving

De betekenis van een ruimte wordt bepaald door de ervaringen die kinderen er opdoen. De ruimte verandert als het goed is voortdurend door de kinderen die er in spelen. Vanuit onderstaande vijf criteria kun je je ruimtes telkens opnieuw bekijken:

1. Zijn je hoeken/ruimtes uitdagend?
  - Likt het betrokkenheid en activiteit uit? Zet het aan tot spelen, ontdekken en onderzoek?
  - Is het aangepast aan de leefwereld van je kinderen?
  - Is het aangepast aan het ontwikkelingsniveau van je kinderen?
  - Verandert je aanbod regelmatig?

2. Zijn de materialen hanteerbaar?
  - Kunnen kinderen gemakkelijk zelfstandig spelen?
3. Is de ruimte overzichtelijk en eenduidig?
  - Vindt een kind gemakkelijk zijn weg?
  - Hoe zit het met pakken en opruimen van materialen?
4. Prikkelers?
  - Zijn er verschillende weloverwogen, maar tegelijk spannende prikkels in licht, kleur, reuk, geur, geluid?
  - Zijn er mogelijkheden de 100 talen van kinderen aan te spreken?
  - Vertellen de materialen hun verhaal en dagen ze uit tot het stellen van vragen?
  - Is er te veel/te weinig materiaal voorhanden?
5. Sfeer?
  - Is het er gezellig en mooi?
  - Zijn er duidelijke afspraken?
  - Zijn er mogelijkheden tot afzondering of samenspelen?

Het kind
 bestaat uit honderd
 Het kind heeft
 honderd talen
 honderd handen
 honderd gedachten
 honderd manieren van denken
 spelen en praten
 Honderd alsmaar honderd
 manieren van luisteren
 verbazen, liefhebben
 honderd vreugdes
 om te zingen en te begrijpen
 honderd werelden
 om te ontdekken
 honderd werelden
 om uit te vinden
 honderd werelden
 om te dromen
 Het kind heeft
 honderd talen (en nog eens
 honderd honderd honderd)
 maar ze stelen er negenennegentig
 De school en de cultuur
 scheiden het hoofd van het lichaam
 Ze zeggen hem:
 te denken zonder handen
 te doen zonder hoofd
 te luisteren en niet te praten
 te begrijpen zonder vreugde
 lief te hebben en zich te verbazen
 alleen met Pasen en met Kerstmis
 Ze zeggen hem:
 dat spel en werk
 realiteit en fantasie
 wetenschap en verbeelding
 hemel en aarde
 verstand en droom
 dingen zijn die niet bij elkaar horen
 Kortom, ze zeggen hem
 dat de honderd er niet is
 Het kind zegt:
 Zeker, de honderd is er wel!

Loris Malaguzzi

Onderzoeken, verzamelen en experimenteren

Een rijke ingerichte speelleeromgeving nodigt voortdurend uit tot onderzoek. Volwassenen herkennen lang niet altijd de mogelijkheden en waarden van materialen en inhoud. Het is een boeiende zoektocht om sober en onbekend materiaal uit te proberen en te kijken hoe kinderen hierop reageren. Welke verhalen roept dit op? Betrokkenheid en welbevinden van je kinderen zijn je belangrijkste graadmeters om te weten of je op het goede spoor zit.

De middag is vooral gericht op projectwerk. In de klas zijn uitnodigende hoeken ingericht. Op een kijktafel ligt een wespennest met een loep. Daarbij wat boeken en geplette wespen onder een

Een praktijkvoorbeeld

Maandagochtend, Marina, de leerkracht van groep 2/3 zit in de kring. De klas vult zich met kinderen en ouders. Enkele kinderen laten vol trots hun schriftjes zien aan hun ouders. Sommigen kruipen direct bij Marina in de kring en beginnen druk te vertellen over hun weekend. In de knutselhoek zitten drie meisjes met het vouwboekje waar ze op vrijdagmiddag mee waren geëindigd. En Bram... Bram heeft geen oog meer voor zijn moeder. Hij klimt direct op de verhoging waar zijn vrienden al druk aan het bouwen zijn. De kist met ridders is erbij geschoven. Bram groet zijn vriendjes en zoekt in de kist naar zijn trouwe, sterke, zwarte ridder. 'Hé jongens, ik was Zwartbaard, toch?' De ochtend is begonnen.

Terwijl de ouders de klas verlaten, kijkt Marina rond. Een aantal kinderen is zo druk in de weer, dat het jammer zou zijn ze in de kring te vragen. Met het groepje dat zich wel genesteld heeft gaat ze in gesprek, over het weekend, over gemiste goals en bezoekjes aan opa en oma. Bram werpt terloops een blik naar beneden. Zijn blik kruist die van Marina. Ze knipoogt. 'Yes, jongens, we mogen nog even!' Hij vervolgt zijn spel. Wat later start groep 3 vanuit de instructiekring met taken en geeft Marina aan waaruit vandaag gekozen kan worden. Bram is volop bezig met het leren van de letters. Terwijl gekozen wordt uit diverse reken-, taal-, lees- en schrijfactiviteiten kiest Bram voor zijn plakboek. Vorige week heeft hij een kasteel getekend, vandaag wil hij met Zwartbaard aan de slag. Zwartbaard wordt opgehaald uit de bouwhoek en met zijn tong tussen de tanden tekent Bram zijn held.

Op het schild, het harnas en het zwaard verschijnt de letter Z. Naast Bram zit Tom. ►

► Ook Tom heeft gekozen voor het plakboek en samen beleven ze al tekenend de verdere avonturen van de ridders. Marina komt langs en vraagt of ze woorden mag schrijven bij de tekeningen. Terwijl Bram en Tom om beurten roepen, schrijft Marina de woorden er in blokletters bij. Bram probeert de letters na te tekenen. Na een half uur geeft Marina het signaal dat er bijna opgeruimd gaat worden. Bram laat trots zijn tekening aan wat kinderen zien. 'Mag ik hem in de kring laten zien, juf?' Hij glundert. De klas verzamelt zich in de kring. Op de grond ligt een bonte verzameling van 'Knexx-werk', tekeningen en knutsels. Vol enthousiasme vertelt Bram over wat hij gemaakt heeft, ridder Zwartbaard in zijn knuist.

plakbandje, het intensieve werk van een aantal kinderen. De huishoek is veranderd in een heus kasteel. Jonkvrouwen en ridders drinken uit eerder gewonnen prijsbokalen. Er hangen zelfgemaakte schilden en vlaggen en uit karton zijn kantelen geknipt. Ook hier liggen prenten- en informatieve boeken over de riddertijd.

Bram heeft zijn nieuwe fiets meegebracht. De tafel in de kring is aan de kant geschoven. Bram en zijn vrienden debatteren druk over alle wetenswaardigheden van zijn fiets. Op rechthoekige kaartjes worden de woorden geschreven die bij de fiets horen en Bram, als heuse eigenaar, mag de kaartjes met plakband aan zijn fiets hangen. Marina heeft een werkblad over fietsen gevonden in de verkeersmethode waarop diverse opdrachten staan en legt deze terloops op de kringtafel neer. In de knutselhoek zijn twee meisjes aan het knippen en plakken over 'het konijn'. In een groezelig plastic zakje zit konijnenvoer en in een potje wat keutels...

Goed kijken naar kinderen

Cruciale vragen als bron van pedagogisch handelen zijn: Wie ben jij, wat boeit jou, wat wil je leren? Deze vragen gelden niet alleen voor kinderen, maar ook voor de groepsleiders en ouders. Ook wie zij zijn is van belang. Kinderen en volwassenen maken samen de cultuur en maken samen zichtbaar waar zij mee bezig zijn en wat ze interesseert. De taak van de volwassenen is de ruimtes optimaal te laten functioneren door goed te kijken en te luisteren naar kinderen. Door te fotograferen, uitspraken en ontdekkingen van kinderen op te tekenen, door voortdurend oog te hebben voor welbevinden en betrokkenheid. En door veel te praten met collega's en experts vanuit verschillende invalshoeken. Kijk eens met een kunstenaar naar het proces van kinderen, met een tuinman, met een bouwvakker en ontdek de werelden die dan voor je opengaan.

Om tot steeds meer diepgang en verrijking te komen, kun je je vragen stellen als:

- Welke aspecten kunnen we aan dit onderwerp of thema ontdekken?
- Welke verbindingen met andere onderwerpen kunnen gelegd worden?
- Welke ontwikkelingsgebieden van de kinderen kunnen er bij de uit-

Alleen van de kinderen zelf kun je de dingen leren die over kinderen gaan en voor hen bestemd zijn.

Loris Malaguzzi

werking van het onderwerp betrokken zijn?

- Welke mogelijkheden zijn er om gebruik te maken van andere ruimtes en materialen ofwel welke talen worden aangesproken?

Inspiratie en ingrediënten

Bij de inrichting van een rijke speelleeromgeving voor jonge kinderen zijn er gelukkig goede praktijkplekken waar je geïnspireerd kunt raken. Het bezoeken van goed ingerichte onderbouwgroepen geeft groepsleiders volop beelden en inzichten. Ook vakliteratuur geeft

Spelen is de meest wezenlijke bezigheid van het veilige kind met een wereld die nog van alles kan blijken te zijn.

M.J. Langeveld

handvatten en inspiratie.

De belangrijkste, vaste ingrediënten bij het indelen van een ruimte zijn:

Een sfeervolle eigen groepsruimte, een thuis. Een plek waarvan een

groep kinderen weet, dit is onze plek. Hier komen we samen, hier ontmoeten we elkaar.

Om samen te praten, te zingen, te dansen, verhalen te luisteren of te vertellen.

Met foto's van de kinderen, tekeningen en interessante materialen. Een vaste kring met volop bewegingsruimte. Daarnaast is veel, heel veel ruimte voor spel nodig. Kinderen ontwikkelen zich al spelend en een ruimte zal in dit opzicht dienstbaar en ondersteunend moeten zijn. Je kunt hierbij denken aan:

- Ateliers waar kinderen materialen kunnen leren kennen, vaardigheden kunnen oefenen en werken aan onderwerpen die hen bezig-

houden. Inspirerende materialen die kinderen stimuleren in hun ontdekkingstocht en spel.

- Een huishoek met vertrouwde, herkenbare voorwerpen. Zodat kinderen kunnen experimenteren met verschillende rollen en identiteiten, het samen verhalen opbouwen en het verbinden van culturen.
- Een plek om te bouwen. Waar steeds nieuwe materialen te vinden zijn om te construeren, technische ontdekkingen te doen en werelden te creëren.
- Een werkplek om geconcentreerd aan de slag te kunnen met je eigen gedachten en ideeën. Met kantoorspulletjes als papier, enveloppen, plakband, nieltang, pennen, potloden, schaar, lijm, postzegels, foto's etc.
- Individuele plekjes waar je je werk kunt bewaren, waar jouw spulletjes liggen, waar jouw familiefoto's hangen.
- Water- en zand: Een speelplaats om vrij te experimenteren met deze basale materialen.
- Een boekenhoekje met boeken, prentenboeken, plaatjesboeken, om te ontspannen, om inspiratie op te doen, om tot rust te komen of informatie te vergaren.

'Het mooie is dat de hersenen een nieuwe route, als die eenmaal is ingeslagen, niet meer vergeten. Een kind dat heeft gefietst, zal het fietsen niet meer verleren. Datzelfde geldt voor aandacht, de ervaring van zuivere schoonheid, verbeelding en creativiteit. Je kunt het een beetje vergelijken met een kind dat bij de geboorte de longen vult met lucht en daarna altijd blijft ademen'

Mark Mieras

Bronnen
 M. Meeuwig, W. Schepers, T. van der Werf
'Sporen van Reggio' Uitgeverij SWP ISBN 978 90 6665 892 9
 A. Huisingsh, R. Hulshoff Pol, E. van den Bomen *'Toeval Gezocht'*
 Uitgeverij Lemniscaat ISBN:9789047701255
 F. Laevers, L. Depont *'ErvaringsGericht werken met kleuters in het basisonderwijs.'* Uitgeverij CEGO ISBN 90 74798 97

En natuurlijk horen de gemeenschappelijke ruimtes bij de vaste indeling. Iedere ruimte in een school zou ten dienste moeten staan en vanzelfsprekend onderdeel moeten zijn van het pedagogische klimaat. Je maakt immers deel uit van een grotere gemeenschap: Hoe zichtbaar is dat op jouw school?

Hoe uitnodigend ziet je entree eruit? Is er informatie voorhanden voor bezoekers en ouders? Proef je bij binnenkomst wat voor werk- en sfeer het gebouw uit wil ademen? En hoe zit het met je plein, de speelzaal, de buitenspeelplaats en de tuin: Nodigen die ruimtes uit tot ontmoeting, ontdekking en het stimuleren van jonge kinderen?

Visie

De pedagogische waarde van een rijke leeromgeving hangt nauw samen met je visie. Hoe ontwikkelen kinderen zich en wat betekent dat voor je aanpak? Wat hebben kinderen nodig om hun talenten ten volle te ontwikkelen en op te groeien tot evenwichtige mensen die zich redden in onze samenleving? Beseffend dat we niet weten hoe de toekomst er voor onze kinderen uit zal gaan zien, mogen we mee op pad, als onderzoekers, als vormgevers en partners van kinderen, van ouders en van elkaar. Goed kijken, luisteren, onderzoeken en telkens weer nieuwe plannen maken, dat is de geweldige uitdaging van het onderwijs en dat is wat zichtbaar zal worden in onze rijke, uitdagende speelleeromgeving.

*Wilma van Esch (1966) is projectleider van het expertisecentrum E.G.O. Nederland, eindredacteur van het tijdschrift Egoscoop en voorzitter van het docentennetwerk Jonge Kind. Zij verzorgt lezingen, tweedaagsen, studiereizen, trainingen en workshops voor leerkrachten, schoolleiders en docenten HBO. www.wilmavanesch.nl / w.vanesch@fontys.nl
 cartoon: Cor den Dulk*

